

Társadalom

148/2016

Nemzetközi konferencia Budapesten a statisztika megújításáért

Conference of European Statistics Stakeholders
Budapest, 2016. október 20–21.

URL: <https://www.ksh.hu/cess2016>

A statisztika felhasználóinak igényeit, az adatok újszerű vizuális megjelenítésének módjait, az adatgyűjtésben és az elemzésben rejlő lehetőségek feltárását szolgáló nemzetközi konferenciát rendeztek 2016. október 20–21-én, Budapesten. A négyszáz résztvevő bevonásával megtartott eszmeesetere az október 20-ra meghirdetett *Európai Statisztikai Nap* alkalmából került sor a Magyar Tudományos Akadémia termeiben. Az esemény a 2014-ben Rómában első ízben megrendezett tanácskozás folytatásaként, *Conference of European Statistics Stakeholders* (CESS 2016) elnevezéssel zajlott. A rendezvény házigazdája a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) volt, a vendégeket Vukovics Gabriella elnök üdvözlötte, partnerei az Eurostat (megjelent az intézmény főigazgatója, Walter Radermacher), valamint az Európai Központi Bank (EKB, az intézményt a statisztikai részleg vezetője, Aurel Schubert képviselte) – szerepet játszott továbbá a lebonyolításban az Európai Statisztikai Tanácsadó Bizottság, és az Európai Statisztikai Társaságok Szövetsége.

A konferencia négy szekciójának munkáját 12-12 tematikus egységre osztották; a két nap alatt összesen százhusznál több előadás hangzott el. Az első szekcióban felszólalók vizsgálták többek közt a hivatalos statisztika értékeinek és hozzáadott értékeinek jellemzőit, az adatok kommunikálásának sajátosságait, szemügyre vették a felhasználók és a felhasználási módok megismerhetőségét, a statisztikai műveltség terjesztését. A második szekció a határokon átívelő statisztikákat vette górcső alá, kitérve a globalizáció és a termelékenység növekedésének kérdéseire, valamint a multinacionális cégek és a külkereskedelem viszonyára, elidőzve a pénzügyi piacok jelzőszámai által felvetett problémákon is. Ugyancsak itt szerepelt a nemzetközi migráció mérhetősége, miként az adatok összehasonlíthatósága is.

A makrogazdasági jelzőszámok időben történő közzétételével, a modellalkotásokkal, a térségi (benne a kistérségi) becslések és súlyozások témakörével foglalkoztak a harmadik szekcióban, három

önálló előadást szentelve az egészségügyi statisztika kérdéseinek. A tudományos kutatás és a hivatalos statisztika kapcsolatait, a Big Data problémahalmazát, s általában az adatforradalom által felvetett tennivalókat tárgyalták a negyedik szekció előadásai, kiterjesztve elemzéseiket az adminisztratív adatforrások felhasználásának kérdéseire.

A szervezők az előadások többségének bővített változatát az Eurostat e-könyvek sorozatában szándékoznak megjelentetni, az EKB pedig vállalta, hogy a megfelelő színvonalú munkákat az intézmény statisztikai tanulmányainak sorozatában publikálja.

TÁRGYSZAVAK: hivatalos statisztika, felhasználói kapcsolatok

HOLKA LÁSZLÓ

149/2016

ENSZ-tanácskozás a Big Data nemzetközi vizsgálatára

3rd Global Conference on Big Data for Official Statistics

Dublin, 2016. augusztus 30. – szeptember 1.

URL: <http://unstats.un.org/bigdata>

Harmadik fordulójához érkezett az ENSZ Big Data kérdéskörével foglalkozó globális munkacsoportjának munkája, amikor 2016. augusztus 30. és szeptember 1. között Dublinban az ír statisztikai hivatal rendezésében konferenciát tartottak. Ismeretes, hogy a munkacsoport számára négy fő cél követését tűzték ki: nemzeti és nemzetközi szinten elősegíteni a Big Data hozzáférhetőségét, kijelölve az ehhez szükséges jogi kereteket; tanfolyamokat szervezni az adathalmazok lehetséges feldolgozására, az alkalmazható becslési módok terjesztésére; olyan kezdeti projekteket indítani, amelyek támogatják a Big Data bevonását a Fenntartható Fejlődési Célok (SDG) nyomán követésében; továbbfejleszteni a Big Data felhasználásának kereteit, a létrejövő statisztikák megbízhatóságának szem előtt tartásával. Míg a Pekingben 2014 októberében tartott első összejövetel alkalmával¹ a rendezetlen nagy adathalmazok egy-két példáját vették szemügyre, addig a globális munkacsoport a rá következő év októberében Abu Dzabiban megtartott ülésén a példától elszakadva a Big Data hivatalos statisztikában történő felhasználására vonatkozó irányelvek kidolgozását végezték el.

¹ *Nemzetközi Statisztikai Figyelő*, 2015. 1. sz. 2–3. p.

A dublini konferencia a fenntartható fejlődési célok támogatására összpontosítva, megvitatásra három témát tűzött ki. Átgondolni az adatgazdákkal való együttműködést, a partneri viszony kialakításának módjait; tisztázni, milyen kapacitások kiépítése szükséges ahhoz, hogy bevonják a Big Data adatállományait a hivatalos statisztikai adatok előállításába; feltárni, miként alkalmazhatóak a Big Data állományai a Fenntartható Fejlődési Célok indikátorainak összeállításában.

TÁRGYSZAVAK: big data, fenntartható fejlődési célok

HOLKA LÁSZLÓ

150/2016

Új nemzetközi skála a társadalmi rétegződés mérésére

Cinzia Meraviglia – Harry B.G. Ganzeboom – Deborah De Luca: A new international measure of social stratification

Contemporary Social Science, 2016. augusztus 18. 1–29. p.

URL: <http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/21582041.2016.1215512>

DOI: [10.1080/21582041.2016.1215512](https://doi.org/10.1080/21582041.2016.1215512)

A társadalmi rétegződés mérését szolgáló eszközök a szerzők feltevése szerint egydimenziósak, ezért új konstrukciót dolgoztak ki International Cambridge Scale (ICAMS) néven (Nemzetközi Cambridge-skála). A mércét a rétegződés tanulmányozásának száz esztendőre visszatekintő történetébe beágyazva utalnak rá, hogy a jelenség foglalkozásokon alapuló vizsgálatában egymást váltották a foglalkozások presztízsére, a társadalmi-gazdasági státuszra, illetve a szociális távolságra felállított koncepciók. Az előzményeket ismertető rész kitér a kezdeti kutatások hiányosságaira és fogyatékosságaira is – például arra, hogy milyen cseppfolyóssá váltak a fogalmak: egy időben az empirikus eljárásokról azt állították, hogy vagy csak a státusz, vagy csak a presztízs mérésére alkalmasak; volt, hogy a státusz-hierarchiákat presztízszen alapulókként kezelték, vagy a foglalkozási skálákat a társadalmi osztályok mutatójaként fogták fel. Egyértelműséget az teremtett, amikor a társadalmi helyzet legfőbb indikátorának a foglalkozásokat tették meg, s ennek nyomán Duncan megalkotta a Nemzeti Véleménykutató Központ (NORC) skálájának a foglalkozások teljességére kiterjedő társadal-

mi-gazdasági indexét. Bár ennek alapjául a presztízs szolgált, másfél évtizeddel később a viszonyt a vizsájára fordítva leszögezték, hogy a presztízsre felállított skálák lényegi különbségeket mutatnak a társadalmi-gazdasági státusszal szemben.

A rétegződés longitúdialis méréseinek szemléjét a tanulmány a szociális távolság skáláival zárja, ezek eredményezték a társadalmi struktúrát a foglalkozások egy-egy csoportjának rétegződési elemeit tekintő CAMSIS-skálát (*Cambridge social interaction and stratification scale, Cambridge társadalmi interakció- és rétegződés-skála*). A különböző országokat és időtávokat átfogó projekt 1999 és 2003 között indult, és egyre több országra terjedt ki.

Az egy évszázada folyó empirikus kutatásokból leszűrhető, hogy bár a kiindulópontként szolgáló fogalmak (a presztízs, a társadalmi státusz, a társadalmi-gazdasági státusz, a szociális távolság) jelentősen eltérőek, empirikus szinten nem mutatnak nagy különbségeket. A társadalmi helyzet graduális mérési skáláinak egyformaságát támasztotta alá a tanulmány társszerzője, De Luca 2012-ben. Így azután a társadalmi rétegződés mérésében a továbbiakban nem tanácsos követni ezt az utat. Emellett szól a szerzők érve: sem a szociális távolság, sem a társadalmi státusz longitudinális mérésére nem alkottak eddig nemzetközi mércét – pillanatnyilag a rétegződés hierarchikus dimenziójának nemzetközileg érvényes mérését kétféle skála szolgálja: az 1977-ben keletkezett, Sztenderd Nemzetközi Foglalkozási Presztízs Pontokat fedő SIOPS, és az 1996-ban megalkotott Nemzetközi Társadalmi-gazdasági Index (ISEI). Az összehasonlító vizsgálatok támaszkodnak is ezekre. Mellettük egy újfajta mérési mód önmagában is érdekes lehet (például a kulturális fogyasztás nemzetközi vizsgálatához), s egyben ellenőrizhető lenne a feltevés, hogy létezik-e a rétegződés valamennyi nemzetközileg validált mérése mögött egyetlen dimenzió.

A tanulmány bemutatja az ICAMS kialakítását, amely követte a CAMSIS esetében alkalmazott eljárásokat. Ebben a foglalkozásokat hozzárendelték az osztályozás beosztásaihoz, vagy a házastársi párok, vagy a baráti házaspároktól származó válaszokat használva a négyzettáblák kialakításához; majd elvégezték a pontok becslését az ISSP (Nemzetközi Társadalomkutatási Program) 2001 és 2007 közötti felvételei alapján. Az új nemzetközi skála validitását két fő eljárással tesztelték, kritériumfüggő érvényességét az ISEI, valamint a SIOPS skáláival mutatott korrelációja alapján, míg tartalmi érvényesség-

gét az MTMM elnevezésű modellel verifikálták. Az elemzések azt mutatták, hogy a szerzők által generikusnak nevezett homogámia és a társadalmi mobilitási modellek tekintetében csaknem olyan megbízható, mint az ISEI, a kulturális fogyasztást illetően pedig jobbnak bizonyult.

TÁRGYSZAVAK: rétegződés, társadalmi státusz, szociális távolság, presztízs, skálák

HOLKA LÁSZLÓ

151/2016

Hogyan egyenlíti ki a gazdasági növekedés a boldogság érzetét – tanulságok hat felmérés adataiból

Andrew A. Clark – Sarah Fléche – Claudia Senik: Economic growth evens out happiness: evidence from six surveys

Review of Income and Wealth, 2016. 3. sz. 405–419. p.

URL: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/roiw.12190/full>

DOI: 10.1111/roiw.12190

Kutatók részéről első ízben két évtizede hangzott el a felvetés, vajon ha mindenkinek nő a jövedelme, azzal együtt mindenkinek nő a boldogság-érzése is? A kérdést megfogalmazó Richard Easterlin kimutatta, hogy a szubjektív jóllét (a kinyilvánított boldogság-érzés) hosszabb távon általában nem fokozódik, még a tartós gazdasági növekedés időszakában sem. Megállapítása nyomán tanulmányok sora igyekezett tisztázni az összefüggést – az egyik legutóbbi eredmény szerint a bruttó hazai termék (GDP) bővülése a boldogság eloszlásának kiegyenlítődéssel, másképpen: a boldogság egyenlőtlenségének csökkenésével jár. A párizsi és a londoni egyetemek kutatói tanulmányukban azt a kérdést feszegetik, mi állhat amögött, hogy a gazdasági növekedés időszakában a szubjektív jóllétet jelző mutatók változatlanok maradtak. Vizsgálódásaikhoz hat adatbázis elemeit ütköztették a világ országainak GDP-re vonatkozó idősorait tartalmazó Penn World Table-ben foglalt adatokkal. A boldogságra vonatkozó mutatóknál az országok köre a World Values Survey (WVS) esetében volt a legtágabb. Ez az 1981-ben indult, és 1990 óta ötévente megismételt felmérés napjainkban a hatodik fordulójánál tart; ennek adatait leszűkítették a nyugati fejlett államokéira. A tényszámok áttekintése azt mutatta, hogy a gazdaság növekedését a boldogság egyenlőtlenségének halványulása kísérte. Bár

mind a standard deviancia, mind a variációs együttható (*relatív standard deviancia*) szempontjából mérlegelt eredmények meggyőzőeknek tűnnek, mégsem nyújtanak bizonyítékot egyértelmű oksági összefüggésre.

Ellenpróbaként kiválasztottak olyan országokat, ahol a WVS két hulláma közötti időszakban csökkent az egy főre jutó bruttó hazai termék: ekkor a boldogság egyenlőtlensége lényegesen megnőtt – és ezt a megállapítást az *Eurobarometer* éves adatai is alátámasztották.

Az összefüggés tisztázásának következő lépcsőfokát az országokénti adatok képviselték. Nagy-Britanniára a BHPS, Németországra a SOEP, Ausztráliára a HILDA, az Egyesült Államokra a GSS elnevezésű adatbázisokból merítettek. A boldogság és az étellel való elégedettség valamennyi felmérésben szerepel, mérési skálánként eltérő beosztásokkal. A tanulmány a 18 és 65 év közötti korosztály tagjaira összpontosított, és eltekintett az évi 500 dollárnál kevesebb jövedelemről nyilatkozó személyektől. Regressziós elemzésnek vetettek alá három függő változót: az egy főre jutó GDP logaritmusos növekedését, az étellel való átlagos elégedettséget, valamint az étellel való elégedettségtől mért standard devianciát (a nem lineáris ingadozások kiszűrésére kontroll-változókként a szokásos demográfiai jellemzőket használták). Megállapításaik szerint a boldogság egyenlőtlenségének alakulása Nagy-Britanniában és Ausztráliában negatív és lineáris képet rajzol, míg az Egyesült Államok és Németország esetében U-alakú. Egyéni szinten a boldogság szóródása kisebb a jómódúak között, mint a kevésbé tehetőseknél (követve a jövedelem jellemzőit). Az eredmények azt sugallják, hogy a magasabb jövedelmek kéz a kézben haladnak a boldogság egyenlőtlenségének csökkenésével – ennek nyomán felmerülhet a gyanú, hogy csupán statisztikai lelettel állunk szemben. Az adatok azonban nem támasztják alá, hogy a jövedelmek emelkedését a boldogság érzésének fokozódása kísérné. S azzal együtt, hogy korunk növekedési pályája csökkentette mind a „nagyon boldogtalan”, mind a „tökéletesen boldog” válaszok arányát, a szerzők úgy vélik, a boldogság efféle homogenitásának kialakulásában lényeges szerephez jutottak a nagy társadalmi elosztórendszerek nyújtotta szolgáltatások.

TÁRGYSZAVAK: szubjektív jóllét, gazdasági növekedés, jövedelmi egyenlőtlenségek

HOLKA LÁSZLÓ

152/2016

Miként boldogulnak a szülők – Anyák és apák szubjektív jólléte a gyermekekkel töltött időben

Kelly Musick – Ann Meier – Sarah Flood: How parents fare. Mothers' and fathers' subjective well-being in time with children

American Sociological Review, 2016. 5. sz. 1069–1095. p.

URL: <http://asr.sagepub.com/content/81/5/1069>

DOI: [10.1177/0003122416663917](https://doi.org/10.1177/0003122416663917)

A gyermekek egészséges fejlődésére kedvezően hatott, hogy az Egyesült Államokban az utóbbi időben előtérbe került az időigényes, gyermekcentrikus nevelés. Kevésbé világos ugyanakkor, hogyan hatott ez a felnőttek jóllétére. A szerzők ezért az amerikai időmérleg-felvételek (ATUS) három hullámának (2010, 2012, 2013) jóllétre vonatkozó kérdéscsoportjaiból a megkérdezettek különböző tevékenységek végzésekor érzékelt benyomásaira adott válaszokat vették górcső alá. A vizsgálat ismertetése előtt nagy terjedelemben, gazdag szakirodalmi hivatkozásokkal dúsítva sorra veszik a nők és a férfiak gyermekneveléssel kapcsolatos jellemzőire vonatkozó fontosabb megállapításokat. A szülők jólléte nemcsak saját egészségi állapotukra gyakorolt hatása miatt játszik nagy szerepet, de értelemszerűen meghatározza a gyermekek egészségét és jóllétét is – akár csak a szülők és a gyermekek közötti viszonyt. A gyermekével foglalatosskodó szülő pozitív és negatív érzelmeket egyaránt átél, és kiváltképp a nőkre igaz, hogy a kedvezőtlen elemek (aggódás) túlsúlyba kerülhetnek.

Az elemzés különválasztja a szülői státuszt és a szülői tevékenységeket; a jóllétet az aktivitás viszonyában vizsgálja, amelyet három, egy-egy nap folyamán előforduló, véletlenszerűen kiválasztott tevékenység során érzékelt állapotok felől közelít meg. A korábbi kutatások szerint a szülők (különösen az anyák) hajlamosak alacsonyabb szintű szubjektív jóllétről beszámolni, mint gyermeket nem nevelő társaik. A szerzők feltevése szerint a helyes szülői magatartásra vonatkozó ideológiák, a gyermekkel eltöltött idő jellege és a gyermekektől mentes idő minősége mind szerepet játszhat a nevelés közben érzékelt jóllét természetében, s a pillanatnyi benyomások remek nagyítóként szolgálhat az eltérő nevelési eljárások szemrevételezéséhez. Feltevétezték, hogy a gyermekkel eltöltött idő több

pozitív és negatív érzést hozhat elő, mint a nélkülük múló percek.

Tanulmányuk országosan reprezentatív módon tárja fel a különbségeket a gyermekes és a gyermektelen férfiak és nők között. A tevékenységekre helyezve a hangsúlyt különválasztható a szülői jóllét tanulmányozásában teherterelt jelentő szülői gyakorlatot a szülői állapottól. Az időmérleg jóllétre vonatkozó kérdései azt tudakolták, hogyan érezték magukat a megkérdezettek háromfajta, legalább ötperces tevékenység során (leszámítva az alvást, a személyes higiéne perceit, vagy az olyanokat, amelyekről nem szívesen nyilatkoztak). A következő kérdésekre vártak válaszokat: 1) mennyire volt boldog ez idő alatt?; 2) mennyire érezte szomorúnak magát ez idő alatt?; 3) mennyire érezte stresszesnek magát ez idő alatt?; 4) mennyire érezte fáradtnak magát ez idő alatt?; 5) mennyire érezte értelmetlennek azt, amit csinált? – mindegyikre 0-tól 6-ig terjedő skálán kérték a fokozatot megjelölni. Összességében a gyermekes szülők magasabb fokú szubjektív jóllétről számoltak be, mint a gyermektelen férfiak és nők, különösen a gyermekekkel együtt végzett tevékenységek során. A szülői hivatás gyakorlásakor az anyák jóllétének foka elmarad az apákétól – ennek oka lehet a gyermekekkel eltöltött idő módja éppúgy, mint az alvás és a szabadidő regenerálódást jobban vagy kevésbé elősegítő jellege. Az apákhoz képest az anyák a gyermekükkel inkább végeznek időhöz kötött tevékenységeket (elemi gondozási feladatok, főzés, takarítás), amelyek fárasztóbbak is lehetnek – cserébe kevesebb időt fordítanak játéokra. És bár többet alszanak, alvásukat többször szakítják meg, emellett szabadidejük rövidebb, mint az apáké. Az anyák ráadásul gyakrabban foglalkoznak egyedül gyermekeikkel, mint az apák. Jellemző, hogy ha a házastársuk, vagy partnerük mégis jelen van, a jóllét erősebb érzését eredményezi.

TÁRGYSZAVAK: szubjektív jóllét, időmérleg, szülői tevékenység

HOLKA LÁSZLÓ

153/2016

„Majd dobok neked egy esemest!” Visszaszorulnak-e a szemtől-szembeni társadalmi kapcsolatok a mediatisált világban?

Roger Patulny – Claire Seaman: 'I'll just text you!' Is face-to face social contact declining in a mediated world?

Journal of Sociology, 2016. november 12. 1–18. p.
URL: <http://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/1440783316674358>
DOI: 10.1177/1440783316674358

A digitális kommunikáció terjedése miatt elhalványulhat az emberek közötti közvetlen kapcsolatok szerepe, mivel az érintkezés mediatisált formái ezeket háttérbe szorítják – de előfordulhat, hogy megmaradnak a hagyományos megoldások, és a két érintkezési mód egymást erősíti. Bármelyik változat következik be, hatása a társas támogatások (azaz a szülő, partner, rokon, partner, gyermek, vagy éppenséggel a segítő foglalkozású személyek által nyújtott közreműködés) alakulására egyelőre feltáratlan. A tanulmány ezért szemügyre veszi a társas kapcsolatoknak a mediatisált érintkezés (mobiltelefon, internet) elterjedése nyomán mutató trendjeit, s ennek alapján kísérli meg tisztázni, miként alakulnak ezen belül a társas támogatások. A digitális kommunikációs technikáknak az utóbbi évtizedekben lezajlott térnyerése kiolvasható az Ausztrál Statisztikai Hivatal (ABS) adataiból: míg 1994-ben a háztartásoknak mindössze 4%-a rendelkezett internet-hozzáféréssel, 2010-re arányuk 79%-ra szökött fel (ezen belül 2006-hoz viszonyítva a gyarapodás 32 százalékponton rúgott). A mobiltelefonok mind népszerűbbé váló használatával együtt az ötödik kontinens lakói elsajátították a kapcsolatteremtés terén a „bármivel, bármikor” elvet. Ez pedig felveti a személyes és a mediatisált társas kapcsolatok közötti viszony kérdését. A kapcsolatot vizsgáló tanulmányok egy része rámutat: csupán azért nem érdemes a társas kapcsolatokban kedvezőtlen színben feltüntetni a digitális korszak által okozott változásokat, mert az új megoldások eltérnek a hagyományosaktól; mások elmarasztalva a kialakult látszólagos dichotómiát, azt hangsúlyozzák, hogy az internet „elidegenítő” hatása nem bizonyított, s meglehetősen jelentősen megkönnyíti és elősegíti a mindennapos kapcsolatok fenntartását.

Ugyanakkor nem világos, hogy a mediatisált érintkezés milyen hatást gyakorolt Ausztráliában a társas kapcsolatokra (és ezen belül a társas támogatásokra) – különösen a felnőtt korú lakosság körében. A szerzők felhívják a figyelmet, hogy a társas kapcsolat és a társas támogatás egymással fel nem cserélhető fogalmak. A társas támogatás témája önálló vizsgálódást igényel, mivel szorosan kapcsolódik a mentális egészségi állapothoz is, a jóllét mi-

kéntjéhez is. Az sem egyértelmű, hogy a társas támogatás mikor eredményesebb: a rendszeres, szemtől-szembeni érintkezéskor, vagy a mediatisált interakcióknak köszönhetően. Az előbbi forma rendszerint időigényesebb, az utóbbi pedig segíthet a kapcsolatok felvételében, majd rutinszerűvé alakításukban. A tanulmány a digitalizált kommunikációs eszközök használatában bekövetkezett változásokat az Ausztrál Statisztikai Hivatalnak az *Általános Társadalmi Felmérés* (General Social Survey) elnevezésű, 2002-ben, 2006-ban és 2010-ben lebonyolított felvételeinek adatai alapján követi nyomon. A három hullámban lebonyolított felmérés személyes interjúkkal történt, az eredmények révén végeredményben 43 913, 18 évesnél idősebb megkérdezett adatai váltak elérhetővé. A szerzők a felvétel kérdéssoraiból három változót vezettek le, amelyeket egyszerű igen/nem válaszokba kódoltak. A szemtől szembeni kontaktus esetében az volt a kérdés, milyen gyakran létesítettek kapcsolatot a nem a háztartásukban élő családtagokkal, vagy a barátaikkal. Egy további kérdés a mediatisált kapcsolatokat firtatta, méghozzá kétféleképpen: a mobilon keresztül létesített kapcsolatnál külön rákérdezve a beszélgetésekre, illetve az SMS-közbeiktatásával történt érintkezésekre, s emellett vizsgálta az internet alkalmazását (e-mail vagy csevegőszobák). A mediatisált kapcsolatok „régii” válfaját a vezetékes telefon, a postai levelek (és levelezőlapok), továbbá a telefax képviselte. A válaszokat újrakódolták aszerint, hogy használták-e egy héten legalább egyszer az új eszközök valamelyikét (értelemszerűen kihagyva a 2002. évet). A társas támogatást három változóból állították össze: „nincs kibén megbíznom”, „nem számíthatok segítségre”, „nem tudok kitől apróbb szívességeket kérni”. A támogatás hiányaként kódolták, ha ezek egyike sem teljesült.

Az eredmények azt mutatták, hogy a családtagokkal és barátaikkal heti egy alkalomnál ritkábban érintkezők aránya a 2002. év 16%-ról négy évvel később 21%-ra szökött fel, és megállapodott ezen a szinten. Aközben a régi eszközök használata visszaszorult – mind a hagyományos, mind az új érintkezési formákat használóknál. Ugyanakkor nőtt az új eszközöket alkalmazók száma. A vizsgált időszakban az érintkezési módokat illetően egyértelműen kimutatható a kommunikáció új válfajainak térnyerése, a társas támogatásban nem részesülők aránya megállapodott 13%-os szinten, és pedig mindhárom vizsgált esztendőben. Az adatokat a szerzők ezt követően logisztikus regresszióval vetették alá, a társas elszigetelő-

déssel és a támogatás hiányával fenyegetett főbb csoportok jellemzői szerint (nem, iskolai végzettség és életkor), összesen tíz modell segítségével.

A tanulmány igazolta a szerzőknek azt a hipotézisét, miszerint Ausztráliában a közvetlen személyes kapcsolatok szerepe csökkent: a megkérdezettek 2010-ben kevésbé voltak hajlamosak legalább hente egyszer ugyanúgy tartani kapcsolatot, mint 2002-ben, s 2010-re a mediatizált formák szerepe tovább nőtt. A másik feltevés, hogy a társas támogatásokban előnyben lennének a személyes kapcsolatok, csak részben igazolódott – s az érzékelt társas támogatás szintje általában sem csökkent a vizsgált nyolc év alatt. Csak részben igazolódott az a tétel, amelynek értelmében az olyan csoportokban, mint a férfiak, az idősek, és az alacsony iskolai végzettségűek, hanyatlottak volna a társas támogatások.

TÁRGYSZAVAK: digitális kommunikáció, társas támogatás, időskorúak

HOLKA LÁSZLÓ

154/2016

Foglalkozás, presztízs és önkéntes munka nyugdíjaskorban: empirikus vizsgálat Németországból

Holger Lengfeld – Jessica Ordemann: Occupation, prestige and voluntary work in retirement: empirical evidence from Germany
SOEP Papers on Multidisciplinary Panel Data Research, 2014. 686. sz.

URL: https://www.diw.de/documents/publikationen/73/diw_01.c.482362.de/diw_sp0686.pdf

A nyugdíjasok korábbi foglalkozása vajon mennyire növeli annak valószínűségét, hogy visszavonulásukat követően önkéntes munkákat vállalnak? A tanulmány a társadalmi termelési függvény elméletét követi (amelyet Siegwart Lindenberg 1986-ban vezetett be, és amelynek értelmében az emberek saját jóllétükről az egyetemes célok elérési módjainak optimalizálásával, az ismert források és a kényszerek készleteinek bevonásával gondoskodnak). Így a két lipcsei szerző úgy véli: mihelyt nyugdíjba vonul valaki, a korábbi foglalkozásához kötődő presztízs értéke elhalványul. Ennek ellensúlyozására, a társadalmi presztízs helyreállítására a közösségi jószággént felfogott önkéntes munka kínálhat alkalmat. Az ennek vállalására készítő motívumok erőssége azonban egyenlőtlenül oszlik meg a különböző fog-

lalkozások között: minél magasabb volt az illető eredeti foglalkozásának presztízisértéke, annál nagyobb veszteségként éli meg annak megkopását. Következésképpen a magas presztízisértékű foglalkozások végzőit a nyugdíjba vonulás erősebben sarkallja önkéntes munka vállalására.

A hipotézist a Német Társadalmi-Gazdasági Pannel (SOEP) 1992 és 2013 közötti időszakban lebonyolított huszonnégy hulláma során keletkezett, a háztartások tagjainak egyéni szintű adatait tartalmazó mintán. A minta 1 631 dolgozót, 589 nyugdíjast és 278 olyan személyt tartalmazott, aki a vizsgált időszakban önkéntes munkát végzett. Függő változót a felvételnek a szabadidő eltöltési módjára vonatkozó kérdésére adott válaszok képviseltek, független változóként a foglalkozási presztízist a Sztenderd Nemzetközi Foglalkozási Presztízs Pontok (SIOPS) alapján operacionalizálták – ismeretes, hogy a skála a legalacsonyabb, mezőgazdasági munkásokat fedő, 13-as értéktől az orvosokat, professzorokat jelölő 78-as pontig terjed.

Habár a tesztelés igazolta a szerzők hipotézisét, felhívják a figyelmet arra, hogy érvényességét kellő körültekintéssel tanácsos kezelni. A hálózatokra vonatkozó elmélet szerint például elképzelhető, hogy magasabb presztízű állások betöltői gyakrabban kapnak felkérést formális önkéntes posztok betöltésére, mint az alacsonyabb megbecsülésnek örvendő társaik. Színezi a képet, hogy az önkéntesen vállalt tevékenységekben is megnyilvánul a társadalmi rétegződés: feltételezhető, hogy a pályafutásuk során alacsonyabb társadalmi státuszra szert tett egyének visszavonulásukat követően csekélyebb mértékben integrálódnak. Mivel pedig a demográfiai változások eredményeként a nyugdíjasok száma növekszik, nő annak esélye is, hogy kinyílik az olló az aktív korokban magas, illetve alacsony foglalkozási státusszal rendelkezők között.

TÁRGYSZAVAK: foglalkozás, presztízs, nyugdíjasok, önkéntes munka, Németország

HOLKA LÁSZLÓ

155/2016

A nyugdíjkorhatár szabályozásának biztosítás-statisztikai alapjai Oroszországban

Соловьев, А. К. : Актуарно-статистические условия регулирования пенсионного возраста в Российской Федерации.

Вопросы статистики, 2015. 7. sz. 56–65. p.

A legtöbb fejlett országban az időskorú népesség száma soha nem látott léptékkal növekszik, 2050-re pedig várhatóan megduplázódik. Ez a folyamat felveti annak az igényét, hogy a kormányzatok kiegészítő forrásokat találjanak a szociális szféra és a makrogazdaság átalakításához. Egyidejűleg megfigyelhető a születések számának csökkenése, amely a munkaképes felnőttek számának csökkenésével jár együtt.

A nyugati országok demográfiai krízise megmutatta, hogy a válság nemcsak a szociális szférára hat, hanem erőteljesen a gazdaságra, sőt a politikai életre is. Sok munkavállaló a korrall elveszít bizonyos, a munkájához elengedhetetlen képességeket, ami munkanélküliséghez vagy munkahelyváltáshoz vezethet. Mindkét esetben nőhetnek az állam szociális kiadásai.

Oroszországban a demográfiai krízist kizárólag a növekvő állami kiadások kontextusában értelmezik. Az államkassza terheinek csökkentése érdekében egyre sürgetőbb az OECD-országokhoz képest rendkívül alacsony nyugdíjkorhatár – férfiaknál jelenleg 60 év, nőknél 50 év – felemelése.

Ugyanakkor a nyugdíjkorhatár emelésének lehetőségét és jogosságát behatárolja a biztosítottak részéről a demográfiai, a szociális, és a munkaügyi feltételek megléte, az állam részéről pedig az, hogy számoljon az intézkedés az orosz nyugdíjalapot és a makrogazdaság egészét is érintő következményeivel. Mindemellett meg kell jegyezni, hogy más országokban a korhatár emelése lassan, mintegy 20-25 év alatt ment végbe.

Érvek a nyugdíjkorhatár megemelésére Oroszországban:

1. a dolgozó nyugdíjasok száma az elmúlt 15 évben 6 milliőről 14 millióra emelkedett
2. jelentősen változó demográfiai mutatók (például emelkedő születéskori várható élettartam)
3. csökken a munkaképes és a nem munkaképes népesség közötti arány
4. az orosz nyugdíjalap költségvetésének kiegyensúlyozatlansága, a deficit fedezése miatt szükséges költségvetési transferek kockázatai miatt
5. a piaci szereplőkre egyre nagyobb teher hárul a biztosítási díjak emelkedése kapcsán

A dolgozó nyugdíjasokat elsősorban az idő előtti nyugdíjazás, illetve az alacsony nyugdíj motiválja a munkakeresésben. Ők azonban elsősorban a kevésbé vonzó, sokszor idénymunkások által betöltött állásokat találnak.

A születéskor várható élettartam Oroszországban jelentősen emelkedett (2013-ban 76,3 év volt a nők esetében, míg a férfiaknál 65,13 év); igaz, ez még mindig elmarad a nyugati országok mutatóitól. Ugyanakkor a várható élettartamra nem támaszkodhatunk a nyugdíjkorhatár megállapítása során, az ugyanis elsősorban a gyerekek korosztályában emelkedik jelentősen, kisebb mértékben a munkaképes korosztályban.

A nyugdíjkorhatár betöltésekor várható élettartam Oroszországban csak néhány éve érte el az ötvenes évekbeli szintet, 2000-ben még a XIX. század végi értékekhez közelített ez a mutató. (1. ábra)

	1896–1897	1926–1927	1958–1959	2000	2012	2013
férfiak (60 éves korban)	13,90	14,50	15,90	13,21	15,38	15,73
nők (55 éves korban)	17,20	20,70	24,20	22,53	25,05	23,36

1. ábra: Várható élettartam Oroszországban a nyugdíjkorhatár betöltésekor

A statisztikák szerint azonban az orosz nők 10, míg a férfiak 34%-a meg sem éli a nyugdíjkorhatárt.

A kelet-európai országokban szintén hozzákezdtek a nyugdíjkorhatár emeléshez, annak ellenére, hogy a születéskor várható élettartam nem növekszik olyan mértékben, mint a nyugati országokban. Az új európai uniós tagállamokban azonban a geopolitikai helyzet teremti meg a speciális körülményeket a nyugdíjrendszer átalakításához.

A 65 éves orosz nő várható élettartalma 17 év, míg a férfiaké mindössze 13. Ezt az életkort a nők 18, míg a férfiak 44%-a nem éri meg. 60 és 65 éves kor között a nők halálozása 5,8%, míg a férfiaknál 15%. A számokból kitűnik, hogy a nyugdíjkorhatár felemelésével az orosz lakosság jelentős hányada meg lenne fosztva a nyugdíjától, ami ellentétes az ILO-alapelvvel, miszerint a polgároknak joga van hozzáférni a szociális juttatásokhoz.

Oroszországban legfeljebb a nők esetében lehetnek meg hipotetikusán a nyugdíjkorhatár felemelésnek demográfiai feltételei. A 60 éves férfiak az előrejelzések szerint leghamarabb 2040-ben számíthatnak arra a várható élettartamra, amelyre ma az OECD-országokban élő 65 éves férfiak. A nők esetében ezt már 2025-re el lehetne érni. A munkavállalási korú népesség száma 2050-ig előreláthatóan minden

vizsgált intervallumban meg fogja haladni a nyugdíjaskorú népesség számának másfélszeresét, vagyis objektíven már ma is rendelkezésre állna a demográfiai tartalék a korhatár megemeléséhez.

Figyelembe kell vennünk azonban a rokkantnyugdíjasok magas számát is, amely az esetleges nyugdíjkorhatár emelésnél azt vetítené előre, hogy egyéves emelésnél 7–9, kétéves emelésnél 15–17, hároméves emelésnél 24%-kal növekedne a rokkantnyugdíjasok száma.

Ugyanakkor a nyugdíjkorhatár emelésével együtt kell járnia a szociális-gazdasági rendszer átalakításnak is. Elsősorban munkahelyeket kell létrehozni az idősebb munkavállalóknak, illetve a fiatalok munkanélküliségének csökkentése érdekében. A munkaerőpiacon azonban nincsenek meg az ehhez szükséges feltételek.

2011-ben az orosz nyugdíjalapban regisztrált 88 millió munkaképes személy közül csak 57 millió volt a foglalkoztatott és járulékot fizető polgár, ez pedig 867,5 milliárd rubel veszteséget jelentett a nyugdíjalapnak.

Az akut munkanélküliség elsősorban a nyugdíjalapba befolyó összegek mértékére van hatással, míg a krónikus munkanélküliség jóval súlyosabb probléma, hiszen a biztosítottak nyugdíjjogosultságát is veszélyezteti. Azoknak a száma, akik a tartós munkanélküliség miatt nem szereztek nyugdíjjogosultságot az adott évben, 2002-ben 19 millió, 2011-ben azonban már 31 millió. A munkaképes korú biztosítottak munkanélküliségi aránya ebben a tíz évben 25,6%-ról 35,3%-ra növekedett.

A nyugdíjasok szegénységéhez hozzájárulhat az is, hogy a jelenleg munkaképes korú rokkantnyugdíjasok mintegy 15%-a nem rendelkezik egyetlen nap biztosítási idővel sem 2002 és 2011 között, amely a jelenlegi törvényi szabályozás alapján csupán szociális nyugdíjra jogosítja majd fel őket, a nyugdíjkorhatár betöltése után öt évvel. Különösen kell ügyelni a fokozatosság elvére a karkedvezményes nyugdíjazásoknál a korhatár megemelése esetén. Összesen 15,8 millió úgynevezett bébi-nyugdíjasról van szó, az orosz – a nem állami forrásokból, hanem a nyugdíjalapokból finanszírozott nyugdíjban részesülő – nyugdíjasok 44,3%-áról.

Ugyanakkor az ország demográfiai prognózisa alapján elkerülhetetlen a nyugdíj korhatárának megemelése, azt azonban a kedvezőtlen gazdasági – és nem elsősorban szociális – következmények elkerülése érdekében fokozatosan, egy hónapos emelésről elindulva kell végrehajtani, annak érde-

kében, hogy 2030-ra a nyugdíjjal kapcsolatos jogok és kötelezettségek demográfiai egyensúlya létrejöhessen.

TÁRGYSZAVAK: nyugdíjkorhatár, Oroszország

BEDECS ÉVA

156/2016

Az automatizálásban rejlő kockázat a foglalkoztatottságra az OECD-tagországokban – összehasonlító elemzés

Melanie Arntz – Terry Gregory – Ulrich Zierahn: The risk of automation for jobs in OECD countries. A comparative analysis *OECD Social Employment and Migration Working Papers*, 2016. 189. sz. 1–35. p.

URL: <http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/5jlz9h56dvq7-en.pdf?expires=1480778655&id=id&accname=guest&checksum=0E1F0272C5E6E464B2FC0163D78D0506>
DOI: 10.1787/1815199X

A vezető nélküli gépkocsik, az önműködően üzemelő „okos gyárak”, a szolgáltatásokat nyújtó robotok, a háromdimenziós nyomtatás jelzik a digitalizálás, a robotok alkalmazásának viharos terjedését. A jelenség a technológiai munkanélküliség elharapózásával fenyeget, esetleg a „munka korának végével” fenyeget, miként azt Jeremy Rifkin, az Európai Unió vezetőinek ezredforduló óta tanácsadójaként dolgozó amerikai közgazdász 1995-ben megjelent könyvében kifejtette. Az erre vonatkozó víziót két oxfordi kutató 2013-ban adatokkal igyekezett alátámasztani.¹ A komputerezálás által fenyegetett állásokat az Amerikai Egyesült Államok munkaerőpiacán mutatták ki, tüzetesen szemügyre véve 702 foglalkozást. Feltevéseik szerint a haladás a gépi tanulás és a mobil robotika csapásain halad, ami azzal jár, hogy a gépek bizonyos kognitív munkafeladatok átvételére is alkalmassá váltak, így a változás gyökeresen más minőséget képvisel, mint az eddig tapasztaltak. Becsléseik szerint a technológiai fejlődés az Egyesült Államok foglalkoztatottjainak 47%-át teszi majd ki majd a megszűnés kockázatának; azóta a vészjósló jövendölések száma megugrott, tanulmányok sorát szentelték a kérdésnek. A

¹ Carl Benedikt Frey – Michael A. Osborne: *The Future of Employment: How Susceptible are Jobs to Computerization?* Oxford University 2013.

Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD) gondozásában megjelent tanulmányban három német közgazdász (Mannheim) árnyalni igyekszik a képet.

Kiindulópontjuk szerint a foglalkozások osztályai szerint végzett vizsgálatok helyett tanácsosabb a munkafeladatokat középpontba állító megközelítést alkalmazni: míg az oxfordi szerzők egész foglalkozásokra mondják ki ítéletüket, az automatizálásnak feltehetőleg kitett részfeladatokat szemügyre véve tőlük egészen eltérő következtetésekre lehet jutni. Az oxfordi szerzőpáros tanulmányában található megállapítások rövid összegzését követően szemügyre veszik, mennyiben tekinthetők helytállóknak tételeik külön az Egyesült Államokra, és külön az OECD egyes tagállamaira. Megállapítják, hogy az Egyesült Államokra összességében a magasan képzett alkalmazottak nagyobb aránya jellemző, akiknek tevékenységében csekélyebb az automatizálható feladatok hányada. Elemzésük alapjául az OECD által a *Felnőttek képesség- és készségmérése* elnevezésű felvételének (PIAAC) eredményeiből kialakított adatbázis szolgált (ismeretes, hogy Magyarországon a felmérést első ízben 2017 tavaszán tervezték lebonyolítani; a szerzők vizsgálatukból módszertani megfontolásokból mellőzték Oroszországot). A felvételben részt vevő huszonegy ország tényszámai a társadalmi-gazdasági indikátorok egyedülálló mikroszintű forrásai, és tájékoztatnak a megkérdezettek munkahelyi feladatairól is, kompetenciáikról is. Mivel az adatok a foglalkozások nemzetközi osztályozási rendszerét fedő ISCO-besorolást csupán két számjegy mélységig tartalmazzák, az automatizálás esélyeinek feltárására a többszörös pótlás (multiple imputation) eljárását vetették be, így jutva el a munkafeladatok egyéni szintű becsléséig.

A szerzők érvelése szerint a részfeladatokra lebontott munkavégzés alapján haladva árnyaltabb kép vázolható fel a jövőről, mint ha foglalkozási osztályok szerint mérlegelnénk a folyamatokat – már csak azért is, mert ugyanazon a foglalkozáson belül a dolgozók egymástól eltérő tennivalókat látnak el, s gyakran végeznek olyan nem rutin jellegű, interaktív cselekvéseket, amelyeket nehéz automatizálni. A valós munkafeladatok alapján elmondható, hogy az OECD vizsgált tagállamaiban az állásoknak mindössze 9%-át lehet potenciálisan automatizálni, s ugyanekkora arány mutatható ki az Egyesült Államok esetében is, az oxfordi szerzőpáros által kilátásba helyezett 47%-kal szemben. A PIAAC felmérésben részt vett országok adatait nagyfokú he-

terogenitás jellemzi: míg Dél-Koreában a gépesítéssel fenyegetett állások aránya 6%, addig Ausztriában 12%. Az eltérések fakadhatnak az eltérő munka- és üzemszervezésből, a korábbi, automatizálásba fektetett beruházások nagyságából, a dolgozók képzettségéből. Az eredmények értékelésénél a szerzők óvatosságra intenek. Először azért, mert megközelítésük a technológiai kapacitásokból, nem az újdonságok gyakorlati alkalmazásából indul ki. Másodszor, még ha sor is kerül bevezetésükre a gazdaságban, a foglalkoztatottságra gyakorolt hatásuk attól is függ, miként alkalmazkodnak hozzájuk a munkahelyek, a dolgozók miféle kiegészítő tevékenységeket fognak ellátni. Harmadszor, kiindulópontjaul a meglévő állások szolgálnak, márpedig nem tudni, hogy az új technológiáknak köszönhetően hány új munkahely jön létre, hogy ezek milyen termelésnövekedést gerjesztenek majd, növelve mind a versenyképességet, mind az alkalmazottak jövedelmét. Ám még ha kevesebb munkahelyet is fenyeget a megszűnés veszélye, egyvalami biztos: az alacsonyabban képzett munkaerő folyamatos (át)képzésre számíthat.

TÁRGYSZAVAK: munkaerőpiac, automatizálás, foglalkozások jövője

HOLKA LÁSZLÓ

157/2016

Etnikai homogámia Szlovákiában 1992 és 2012 között

Laura Fónadová – Tomaš Katrňák: Etnická homogámie na Slovensku v letech 1992 ž 2012

Sociologický časopis, 2016. 2. sz. 157–178. p.

URL: [http://sreview.soc.cas.cz/uploads/57c1a570741f31f2391c433d39c1512dd2b556e7_16-2-03](http://sreview.soc.cas.cz/uploads/57c1a570741f31f2391c433d39c1512dd2b556e7_16-2-03Fonadova18.indd.pdf)

[Fonadova18.indd.pdf](http://sreview.soc.cas.cz/uploads/57c1a570741f31f2391c433d39c1512dd2b556e7_16-2-03Fonadova18.indd.pdf)

DOI: 10.13060/00380288.2016.52.2.245

A hasonló társadalmi jellemzőkkel rendelkező párok által kötött házasságok, a homogámia vizsgálata túlmutat az egybekelés pusztá tényén. A jelenség kutatói szerint a modern társadalmakban a házasságok nem véletlenül kötődnek, a felek rendszerint hasonló gazdasági, társadalmi vagy kulturális vonásokkal rendelkeznek, s ide sorolhatóak az olyan árnyalatok is, mint a vallási, vagy politikai meggyőződés, vagy a fizikai vonzerő. A párok etnikai hovatartozása pedig arról árulkodhat, milyen mértékű az adott társadalom etnikai toleranciája, mennyire

érvényesül benne a multikulturalizmus. A brünni Masaryk Egyetem kutatói az önállóságra lett szlovák állam megalakulásától kezdve kísérték végig a népszámlálások, valamint a Szlovák Statisztikai Hivatalnak a megkötött házasságokra vonatkozó adatai alapján az egybekeltek nemzetiségi (etnikai) összetételét. A visegrádi négyek közül Szlovákia nemzeti sokszínűségével tűnik ki: a 2011-es census idején a megkérdezettek 80,7%-a vallotta magát szlovák nemzetiségűnek (az előző népszámláláskor 85,8%). A második legnépesebb nemzetiség a magyar volt (8,5%, szemben a korábbi 9,7%-kal) – abszolút számokban: 520 528 főről 458 467 főre csökkent. A jelenségről a szerzők megjegyzik, hogy azok aránya, akik nem adták meg nemzetiségüket, a 2001. évi 1%-ról 2011-re 7%-ra szökött fel, vagyis aligha tényleges csökkenés állhat a háttérben. A roma nemzetiségűekhez tartozónak mondta magát 2001-ben a népesség 1,7%-a, tíz évre rá 2%-a – megjegyzendő, hogy ez az utóbbi 105 738 fős létszám mértékadó szakértői becslések szerint a valóságban 480-520 ezer fős sokaságot fed, vagyis alighanem az ország népességének 9-10%-val egyenlő. Szlovákiában 2011-ben meghaladta a 30-30 ezer főt a cseh és a ruszin nemzetiségűek száma (0,6%-s arányt képviselve). Az anyanyelvre vonatkozó nyilatkozatok szerint a szlovákot a népesség 78,6%-a, a magyart 9,4%, a tanulmányban romának nevezett nyelvet 2,3%, a ruszint 1%, a csehet 0,7% használta.

A szerzők a részletes vizsgálat elé bocsátják azt a megjegyzést, hogy feltétlenül különbséget kell tenni a „klasszikusan” értelmezett nemzetiségi csoportok, és az elsősorban etnikai kritériumok alapján meghatározott csoportok között, lévén, hogy az etnikai homogámia alakulását ezek sajátosságai határozzák meg. Az első csoportba a szlovákok és a magyarok tartoznak: szociológiai vizsgálatokra alapozva a szerzők megállapítják, hogy széles körben elterjedtek az előítéletek nemcsak a migránsokkal, hanem a Szlovákia területén élőkkel szemben is, az etnocentrizmus legfeltűnőbb megnyilvánulásai a magyarokkal és a romákkal kapcsolatosan mutathatók ki. Hipotézisük ezért az, hogy a szlovákok körében az etnikai homogámia a vizsgált időszakban konstans volt. A magyarok jellemzőiről ellentmondásos megállapítások keringenek: egyes szerzők szerint egy tömbben élő, erős etnikai tudattal rendelkező csoportot alkotnak, mások úgy vélik, körükben újabban asszimilációs tendenciák érzékelhetőek. Következésképpen az első esetben erőteljes, időben alig változó, a másodikban pedig egyre

gyengülő etnikai homogámia várható (a szerzők hipotézise az utóbbiból indult ki). A harmadikként elemzett romák helyzete sajátos, alapvetően marginalizálódó csoportként írhatóak le, akiket a szegregáció és az előítéletesség egyaránt sújt, így a hipotézis szerint körülbelül konstans homogámia volt várható. Negyedik hipotézis az etnikumok egészét jellemző társadalmi státusznak megfelelően a romáknál feltételezte a legerőteljesebb homogámiát, lévén, hogy a szlovákok és a magyarok között e téren nem mutatkoznak jelentősebb különbségek.

A vizsgált adatok a Szlovák Statisztikai Hivatalnak az 1992 és 2012 kötött házasságokat tartalmazó állományából származnak, amelyeket a párok nemzetisége szerint négy kategóriába sorolták (a vizsgált három nemzetiségen kiegészítve túlmenően a cseh, lengyel, német, ruszin és ukrán nemzetiségek összevont csoportjával). Az elemzés háromdimenziós kontingenciatáblázat felállításával történt. Ennek révén az 542 272 házasságkötés adatait összesen 336 mezőbe rendezték. Mivel a relatív etnikai homogámia mutatója az esélyhányados (OR, odds ratio), az adatokat elemezték abból a szempontból is, hogy milyen viszonyban állnak az esélyei két különböző etnikai csoportba tartozó férfiakkal, hogy nem a velük azonos csoporthoz tartozó nővel, hanem egy másikéval lépnek frigyre, például az esélyeket illetően mekkora különbség van a magyar és a szlovák férfiak között abban, hogy magyar, és nem szlovák hölgy lesz az arájuk? A kérdés megválaszolásához az egyes évek házasságkötéseire vonatkozó adatokat a férfiak és a nők etnikai hovatartozása szerinti loglineáris elemzésnek vetették alá.

Következtetések szerint az etnikai hovatartozás Szlovákiában differenciálja a megkötött házasságokat – így volt ez az önálló szlovák állam megalakulásakor is, és 2012-ben is. A párválasztás olyan mechanizmus, amelynek révén fennmaradnak az etnikai különbségek. Az etnikai homogámia a szlovák nemzetiség tekintetében releváns: a megkötött házasságok 90%-a homogám. Hasonló magatartást mutattak fel a romák is. A kisebb létszámú, (itt nem vizsgált) nemzetiségekről annyi állapítható meg, hogy házasságaiknak mindössze 5%-a homogám. A magyarok a homogám házasságok 60%-os arányával a két véglet között helyezkednek el. Mivel a számbeli túlsúlyban lévő nemzetiség tagjainak potenciálisan nagyobb lehetőségük van a velük azonos etnikumhoz tartozó pár meglelésére, ezért a szerzők elvégezték az esélyhányadosok feltárását is. Ebből kiderült, hogy az etnikailag homogén házas-

ságok létrejöttének esélyeiben jelentős eltérések vannak: a legnagyobbak a románoknál, a legalacsonyabbnak a szlovákoknál bizonyultak. A szerzők végkövetkeztetése szerint Szlovákiában a három legnépesebb csoport közötti etnikai távolság az elmúlt két évtized folyamán nem csökkent.

TÁRGYSZAVAK: homogámia, népszámlálás, etnocentrizmus, Szlovákia

HOLKA LÁSZLÓ

158/2016

Letti, litván és lengyel városi fiatalok észlelései a farmerek presztízséről

Janis Kuis – Baiba Miltovica: Latvian, Lithuanian and Polish urban youth perceptions of occupational prestige of farmer

Economic Science for Rural Development, 2016. 43. sz. 65–71.p.

URL: http://llu.fhb.lv/conference/economic_science_rural/2016/Latvia_ESRD_43_2016-65-71.pdf

A foglalkozások presztízsét vizsgáló értekezések között csak elvétve találni a mezőgazdasági tevékenységet végzőkre vonatkozó tanulmányokat. Ezért tűzte napirendre a kérdést két letti kutató a *Közgazdaságtan a vidékfejlesztésért* elnevezésű, a lettországi Jelgava (az egykori Mitau) városának agrártudományi egyetemén 2016 áprilisában tartott konferencián (az összejövetelt évente megrendezik, 2000 óta az ott elhangzott előadásokat közzéteszik). A vizsgálódást indokolva a szerzők emlékeztetnek rá: miközben az Európai Unióban 2010-ben 12 millió farmot tartottak számon, a mezőgazdaságban az éves munkaerőegységben (ÉME) mért mutató szerint hozzávetőlegesen 10 millió ember végzett agrártevékenységet (azaz gazdaságonként átlagosan egy főnél kevesebb); arányuk így az összes foglalkoztatott 5%-nak felelt meg. A fiatalok gazdálkodásra vonatkozó észleléseit az agráriumban megszerezhető jövedelmek mellett olyan tényezők is befolyásolják, mint az egyes vidéki körzetekben tapasztalható mostoha életkörülmények. A tanulmány három szempontot követ: a foglalkozási presztízs szakirodalmának feltárásával tisztázza a foglalkozás és a foglalkozási presztízs fogalmát; igyekszik feltárni a letti, litván és lengyel városi fiataloknál a gazdálkodókra és a mezőgazdaságra vonatkozó elképzeléseket; végül elemzi az erre vonatkozó szakértői véleményeket. A presztízst taglaló irodalomból röviden felelevenítve Pitirim

Sorokin, Donald J. Treiman és Otis Dudley Duncan írásait alapvetően John Goyder kanadai kutató 2009-ben megjelent, a foglalkozások presztízsének alakulását 1965-től nyomon követő művére támaszkodva tekinti át a mezőgazdasági tevékenységeket végzők lehetséges mobilitási pályáit, figyelmeztet a presztízs identitást meghatározó szerepére. A jövő szempontjából létfontosságúnak tartják megjegyezni a jövedelmek kapcsán, hogy az unió tagállamaiban a mezőgazdaságban a tízmillióra átszámított munkamennyiség 76%-át (családtagnaként) nem fizetett munkát végző személyek adták.

A városi fiatalok körében végzett felmérés középiskolai tanulókra és egyetemi hallgatókra terjedt ki, számuk Lettországon 950, Litvániában 908, Lengyelországban 1051 fő volt. A kérdésekkel feltárták a gazdálkodók általános megítélését a megkérdezettek körében, továbbá a nyilvánvaló sztereotípiákat, és persze a foglalkozás presztízséről alkotott nézeteiket. Általában véve a presztízs megítélése alacsonynak bizonyult: Lengyelországban a megkérdezettek 3, Lettországon 4, Litvániában pedig 10%-a gondolta úgy, hogy a farmerekre inkább magas presztízs jellemző. Ezzel szemben a többség abban értett egyet, hogy a gazdálkodók inkább alacsony, mint magas presztízsűek: Lengyelországban 59, Lettországon 51, Litvániában 39%-uk vallotta ezt a nézetet. A litván fiatalok némiképp optimistábban gondolkodnak a farmerekről, a gazdálkodók presztízsét körükben inkább magasnak minősítette 44%-uk, ugyanakkor a hasonlóan ítélkezők aránya Lettországon 36, Lengyelországban 15% volt. A megkérdezetteket arra is felkérték, foglalják össze véleményüket a mezőgazdasági foglalkozásokról. A kifejtett vélekedéseket összefoglalóan úgy lehet jellemezni, hogy a fiatalok szerint ezek nehéz fizikai munkát fednek, tele bizonytalanságokkal (a gépek meghibásodása és az időjárás szeszélyei, valamint a termények árának ingadozásai miatt). Előnytelen, hogy nincs meghatározott munkaidő, az efféle munka soha véget nem ér. Néhány megkérdezett szerint kedvező, hogy a tevékenységeket jó levegőn lehet végezni, és egyesek úgy tudják, hogy a gazdálkodók jelentékeny anyagi támogatásban részesülnek.

A presztízs megítélésére vonatkozó szakértői vélemények az európai gazdálkodók és a mezőgazdasági szövetkezők 1962 óta közösen tevékenykedő két érdekképviselőt összefogása, a COPA-COGECA néven ismert hálózatának munkatársaitól származtak. Leszögezik, hogy évek óta zajlik az unió közös agrárpolitikájának (CAP) reformja; hogy valóban

vannak támogatások, amelyek révén a három vizsgált ország agrárágazatában megkezdődött a munkafeltételek javulása, terjed az új technológiák alkalmazása. Szlovén szakértők szerint érthető a mezőgazdasági tevékenységek alacsony presztízse: maguk a gazdálkodók sem becsülik sokra az alacsony képzettséget igénylő tevékenységeket; litván szakértők úgy látják: indokolt, hogy a gazdasággal vesződő szülők láttán a fiatalok igyekeznek háttá fordítani a mezőgazdaságnak, nem óhajtják átvenni a családi farmot. Ismét mások szerint a presztízsz rossz megítéléséről a fiatalok körében a tömegtájékoztatás, a sajtó a felelős.

TÁRGYSZAVAK: foglalkozási presztízsz, városi fiatalok, agrárium, Lettország, Litvánia, Lengyelország

HOLKA LÁSZLÓ

ebben a harmincegy európai országban a 2008. évi GDP mintegy 22,6, a 2014. évi 18,6 %-a. A szerzők módszere szerinti lényeges hajtóerők a MIMIC¹ modell paraméterei mind a nem megfigyelt munkaerőpiac, mind a nem adózó rejtett („szürke”) jövedelmek megfigyelései alapján. A módszertan a nem hivatalos makrogazdasági folyamatokat veszi figyelembe, az illegális gazdasági tevékenységeket nem.

A tanulmány áttekinti az úgynevezett „árnyékgazdaság” (*shadow economy*) fogalmi meghatározását tartalmazó szakirodalmat, értékeli az ajánlott megközelítéseket, amelyekkel a rejtett jövedelmek becsülhetők. Az információforrás lehet például:

- az auditálás, közvetlen adatgyűjtés;
- a monetáris mérés például a tranzakciók, a bankjegyek a kereslet alapján;²
- a háztartások jövedelmét és kiadásait megfigyelő eljárás;
- a fizikai mennyiségek (például áramfogyasztás) mérése;
- a munkaerőpiaci folyamatok felmérése.

Az európai országok összehangolt programot alakítottak ki az adózás elkerülésének mérséklésére, figyelemmel kísérik a profit kimentését az úgynevezett adóparadicsomba, elemzik a multinacionális vállalatcsoportok agresszív globális adótervezését (*aggressive tax planning*).

A tanulmány indikátorokat tartalmaz az „árnyékgazdaság” nemzeti mutatóinak modellszámításához összesen 145 ország adataival a szakirodalmi források alapján.³ A 2010. tárgyévi GDP globális értékéhez mérten 98% (mintegy 3 100 milliárd USD) a 145 ország rejtett jövedelmeinek becsült összege. Az EU 27 tagállamának 2010. évi GDP-jéhez mérten (súlyozott átlagként) 18,4% a rejtett jövedelmek aránya, és a 2013. tárgyévi adókieés összege ebből eredően mintegy 1 000 milliárd EUR. A szerzők a költségvetési bevétel hiányának érzékeltetésére közlik például a tárgyévek egészségügyi költségvetéséhez mért átlagos és kiugró nemzeti arányokat.

Gazdaság

159/2016

Az EU tagállamok „árnyékgazdaságának” és adóelkerülésének közelítő mértékei

Friedrich Schneider – Konrad Raczkowski – Bogdan Mróz: *Shadow economy and tax evasion in the EU Journal of Money Laundering Control*, 2015. 1.sz. 34–51. p.

URL: <http://www.emeraldinsight.com/doi/pdfplus/10.1108/JMLC-09-2014-0027>

DOI: [10.1108/JMLC-09-2014-0027](https://doi.org/10.1108/JMLC-09-2014-0027)

Közelítő számítás készült a sokféle módszerrel mért „árnyékgazdaság”, valamint az adóelkerülés nagyságrendjére az EU 28 tagállama, valamint Norvégia, Svájc és Törökország GDP-jéhez mérten. A nem megfigyelt jövedelem – a tanulmány becslései szerint –

¹ A MIMIC- (multiple indicator multiple cause) modell alkalmazható a rejtett tényezők hatásának becsléseire.

² A CDA (Currency Demand Approach) eljárás a pénzforgalom mennyiségét viszonyítja a hivatalos jövedelem alakulásához.

³ A Tax Justice Network adatbázisának forrásai többek között a Világbank, a CIA, a Heritage Foundation, az Egészségügyi Világszervezet (World Health Organization – WHO).